

LISTY
FILOLOGICKÉ
FOLIA
PHILOGICA

139/2016/1-2

PEREGRINATIO PAULAE
AD LOCA SANCTA
V JERONÝMOVĚ DOPISE 108

JIRÍ ŠUBRT (Olomouc)

Od poloviny čtvrtého století začaly do Palestiny proudit z latinského Západu skupiny křesťanských poutníků, kteří chtěli na vlastní oči spatřit místa, kde se odehrály důležité události Nového a Starého zákona. Obzvláště atraktivní byla návštěva Svaté země pro ženy, které zřejmě tvořily významnou část poutníků směřujících do Jeruzaléma a dalších míst v Judeji.¹ Motivy, které vedly tyto zbožné Římanky k rozhodnutí manifestovat svoji víru poutí do Palestiny, nejsou dosud dostatečně prozkoumány, určitým vzorem jim ale v tomto směru mohla být matka císaře Konstantina Velikého, Helena. Ta navštívila Jeruzalém v roce 326 a při svém pobytu údajně objevila kříž, na němž byl ukřižován Ježíš Kristus.²

¹ Vyčíslit, kolik procent mezi poutníky do Svaté země ve 4. století tvořily ženy, není samozřejmě možné, někteří badatelé však soudí, že to mohla být podstatná část a že návštěva biblických míst v Palestině představovala specificky ženský způsob, jak projevit mimořádnou zbožnost. Podle některých názorů to byla právě návštěva císařovny Heleny v Jeruzalémě v roce 326, co změnilo poměr mužů a žen mezi poutníky ve prospěch žen (srov. JOAN E. TAYLOR, *Christians and the Holy Places: The Myth of Jewish-Christian Origins*, Oxford – New York 1993, s. 313). Blíže k ženským poutnicím v Palestině viz MARIBEL DIETZ, *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims: Ascetic Travel in the Mediterranean World, A. D. 300–800*, Pennsylvania 2005; ORA LIMOR, *Reading Sacred Space: Egeria, Paula, and the Christian Holy Land*, in: *De Ston exhibit lex et verbum domini de Hierusalem: Essays on Medieval Law, Liturgy, and Literature in Honour of Amnon Linder*, (ed.) YITZHAK HEN, Turnhout 2001, s. 1–15.

² Podle některých interpretů je celá historka o *inventio* Ježíšova kříže při cestě císařovny Heleny do Jeruzaléma teprve dodatečně vytvořenou legendou, jež se stala

Helenina cesta měla patrně spíš ráz oficiální návštěvy než náboženské pouti,³ záhy však začala být interpretována jako *peregrinatio religiosa* a Konstantinova matka byla označována za „první křesťanskou poutnici“.⁴ V jejích stopách se pak do Palestiny vypravily další Římanky, jež chtěly dát tímto neobvyklým způsobem najevo svou mimořádnou zbožnost. V některých případech přitom nezůstalo jen u dočasného pobytu a tyto ženy už ve Svaté zemi zůstaly, většinou jako členky nově založených klášterních komunit. Mezi nejstarší a nejznámější z nich patřil ženský konvent na Olivové hoře v Jeruzalémě, založený Melanií Starší v roce 377. K poutnicím, pro něž se Palestina stala trvalým domovem, patřila i urozená římská vdova Paula, jež se vydala do Jeruzaléma v roce 385 spolu se svou dcerou Eustochium a svým duchovním rádcem Jeronýmem. Po téměř rok trvajícím putování po svatých místech v Palestině a návštěvě poustevnických kolonií v Egyptě se nakonec všichni tři natrvalo usadili v Betlémě. Paula zde založila jeden mužský a tři ženské kláštery, zbytek života pak strávila jako představená jednoho z nich.

Paulino *peregrinatio ad loca sancta* je popsáno v Jeronýmově dopise 108, napsaném krátce po Paulině smrti v roce 404⁵ jako *laudatio* této vzácné ženy a zároveň jako *consolatio* adresovaná její dceři Eustochium. Tomuto dvojímu komunikačnímu účelu, enkomiastickému a konsolačnímu, je podřízena i narativní strategie celého dopisu, jenž

součástí oficiální propagandy. Odvolávají se přitom na skutečnost, že Eusebios z Kaisarieie, oficiální biograf císaře Konstantina, se o tomto nálezu vůbec nezmiňuje. Srov. BARBARA BAERT, *A Heritage of Holy Wood: The Legend of the True Cross in Text and Image*, Leiden – Boston 2004, s. 37–42.

³ Návštěva císařovny Heleny v Jeruzalémě v roce 326 ve skutečnosti zřejmě vůbec neměla náboženský charakter, ale byla součástí inspekční cesty po východních provinciích, jejímž cílem bylo vylepšit pošramocenou pověst císaře poté, co nechal zavraždit vlastního syna Crispa. Blíže k Helenině cestě viz KENNETH G. HOLM, *Hadrian and St. Helena: Imperial Travel and the Origins of Christian Holy Land Pilgrimage*, in: *The Blessings of Pilgrimage*, (ed.) ROBERT G. OUSTERHOUT, Urbana 1990, s. 66–81; TIMOTHY D. BARNES, *Constantine and Eusebius*, Cambridge 1981, s. 220–221; EDWARD D. HUNT, *Holy Land Pilgrimage in the Later Roman Empire AD 312–460*, Oxford 1982, s. 32–35.

⁴ ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 4.

⁵ O přesné datum vzniku tohoto listu se vedou mezi badateli spory. Podle některých názorů měl být napsán už krátce po Paulině smrti na jaře roku 404 (srov. JÉRÔME LABOURT, *Saint Jérôme, Lettres*, Paris 1955, s. 212), podle jiných ale vznikl teprve s určitým odstupem na podzim téhož roku (srov. FERDINAND CAVALLERA, *Saint Jérôme. Sa vie et son oeuvre*, Paris 1922, s. 293; NICOLAUS PRONBERGER, *Beiträge zur Chronologie der Briefe des hl. Hieronymus*, Amberg 1913, s. 69–70).

vykazuje silně hagiografické rysy a měl se pravděpodobně stát podkladem pro Paulin kult v Betlémě.⁶ Autor se v listě obšírně rozepisuje o Paulině životě, jejím vznešeném původu, vzorném manželství i vysokém společenském postavení v Římě, a také o jejím rozhodnutí žít v celibátu a odříkání, jež učinila po smrti svého manžela a na němž měl Jeroným lví podíl. Dopis končí patetickým líčením Pauliny smrti a jejího pohřbu v Betlémě a je symbolicky uzavřen citací dvou krátkých náhrobních epigramů, jednoho vytesaného přímo na Paulině náhrobku (*titulus sepulcri*)⁷ a druhého nad vchodem do jeskyně, kde byla pohřbena (*in foribus speluncae*),⁸ které jako by vyzývaly k návštěvě tohoto místa a k uctění památky této svaté ženy.

Průběhu Pauliny cesty po svatých místech v Palestině je věnována přibližně čtvrtina Jeronýmova obsáhlého listu (kapitoly 7–9), což vypovídá o důležitosti, kterou autor této epizodě v životě světice přisuzuje. Nejde přitom o standardní popis cesty do Svaté země, jak jej známe například z *Peregrinatio Aetherae* nebo *Itinerarium Burdigalense*. To ostatně autor sám otevřeně přiznává, když se distancuje od tradičního žánru cestopisu (tzv. *hodoeporicon*),⁹ jehož křesťanskou variantou zprávy o výpravě křesťanských poutníků do Svaté země jsou. Jeronýmovi nejde o to podat detailní zprávu o průběhu Paulina putování a popsat místa, která navštívila, ale spíše o to představit hrdinku svého dopisu jako zbožnou poutnici, jež procestovala hlavní křesťanské lokality ve Svaté zemi a našla zde svůj druhý domov. Proto se omezuje na základní výčet navštívených míst, doplněný o odkazy na příslušné pasáže ze Starého a Nového zákona a etymologie hebrejských toponym. Jen výjimečně přidává některé další zajímavosti nebo se rozepisuje o pocitech, jež zbožná poutnice na některých klíčových místech svého putování prožívá. Od jiných zpráv o *peregrinatio ad loca sancta* se Jeronýmova zpráva o Paulině cestě liší nejenom svojí relativní skoupostí na bližší informace o navštívených lokalitách, ale především tím, že je součástí textu

⁶ ANDREW CAIN, *Jerome's Epitaphium Paulae: Hagiography, Pilgrimage, and the Cult of Saint Paula*, in: *Journal of Early Christian Studies* 18, 2010, s. 105–139, zde s. 124–134, považuje Jeronýmův dopis 108 především za „kultický“ dokument, jehož primárním cílem bylo iniciovat uctívání této asketické světice a nalákat křesťanské poutníky k návštěvě místa jejího posledního odpočinku.

⁷ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,32 (*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* [= *CSEL*] 55,350).

⁸ Tamtéž, 108,33 (*CSEL* 55,350).

⁹ Srov. tamtéž, 108,8 (*CSEL* 55,313).

jiného zaměření a není podávána v první osobě z perspektivy samotného poutníka, nýbrž extradiegetickým autorským vypravěčem, jenž jako by nahlížel Paulinu cestu očima nezaujatého pozorovatele, zajímavějšího se více o etymologie hebrejských jmen než o pocity svaté poutnice.

Přes tato svá specifika je popis Paulina *peregrinatio* důležitý jako jedna z nejstarších zpráv o cestě křesťanské poutnice do Svaté země, která vznikla téměř současně s *Peregrinatio Aetherae* a jež ukazuje, jak důležitou roli hrála návštěva míst, kde se pohyboval a byl umučen Ježíš Kristus, v životopise zbožné křesťanské ženy a budoucí světice. Cílem tohoto článku je představit Jeronýmovo líčení Pauliny cesty po Svaté zemi v kontextu celého dopisu a zároveň ukázat, jaký význam tomuto relativně novému fenoménu křesťanské víry tento církevní otec přisuzuje. Paulino *peregrinatio* ukazuje, že přes některá svá ambivalentní vyjádření na adresu pouti do Svaté země považuje Jeroným tuto cestu za pozitivní zkušenost, která je jakýmsi doplňkem studia bible a umožňuje lépe pochopit tento klíčový text křesťanské věrouky. V některých případech, obzvláště u ženských poutníků, pak může dokonce přinést i hlubší emocionální zážitek, obohacující jejich víru a umožňující vnímat biblické události autentičtější způsobem, jako by se odehrávaly přímo před jejich očima.

Průběh Pauliny cesty

Paulino *peregrinatio ad loca sancta* započalo na podzim roku 385 v Ostii, kde tato bohatá římská vdova nastoupila na loď směřující do Sýrie. Odtud se plavila, s krátkými zastávkami na ostrovech Pontia a Kypr,¹⁰ do syrského přístavu Seleukeia a pokračovala dál po souši do Antiochie. Pravděpodobně teprve tam se k ní připojil Jeroným, jenž se vydal na cestu o několik týdnů dříve.¹¹ Po zastávce v Antiochii, kde využili pohostinství Jeronýmova přítele biskupa Paulina, se Paula s Jeronýmem vydali po pobřežní silnici přes římské provincie *Coele Syria* a *Phoenicia*

¹⁰ Důvodem zastávky na ostrově Pontia bylo přání Pauly spatřit místo, kam císař Domitianus (81–96 po Kr.) vypověděl svoji neteř Flavii Domitillu. Křesťané totiž věřili, že příčinou Flaviina vyhnanství byl její příklon ke Kristově víře. Na Kypru Paula strávila deset dní jako host biskupa Epifania ze Salaminy, jenž byl Jeronýmovým přítelem. Srov. Hieronymus, *Epistulae*, 108,7 (CSEL 55,312).

¹¹ To, že Jeroným a Paula cestovali na Blízký východ odděleně, lze zřejmě připsat na vrub snaze nepřizívat pověsti o jejich milostném vztahu, které kolovaly v Římě a byly dokonce příčinou oficiálního církevního vyšetřování. Více o vztahu této poz-

do Palestiny. Tuto část cesty však vypravěč odbývá jen stručným výčtem měst, jimiž poutnice prošla, protože, jak předesílá, se chce soustředit pouze na místa, která jsou zmiňována v Písmu svatém.¹² Vyprávění o Paulině putování proto začíná až ve městě Sarepta (moderní Sarafand v Libanonu), které bylo spojováno se starozákonním prorokem Eliášem¹³ a představovalo pro křesťanské poutníky bránu do Svaté země.¹⁴ Odtud Paula pokračovala do starého fénického města Tyru, kam měl podle *Skutků apoštolských* připlout apoštol Pavel z řecké Patary a strávit zde sedm dní.¹⁵ Poté pokračovala přes Accho, jež v té době neslo oficiální řecké jméno Kaisareia, do Lyddy, nazývané řecky Diospolis. Z Lyddy si Paula udělala výlet do Joppy (moderní Jaffa), odkud se podle Starého zákona vypravil Jonáš na svou slavnou plavbu,¹⁶ a přes Nikopolis, známou se Starého zákona jako Emauzy, dorazila do Jeruzaléma, „města tří jmen“ (*urbs τριώνυμος*), jak ho Jeroným nazývá.¹⁷

Líčení Paulina pobytu v Jeruzalémě zabírá celou devátou kapitolu Jeronýmova dopisu. Vypravěč neopomene zdůraznit skromnost a pokoru svaté poutnice, která odmítla nabídku římského prokonzula Palestiny, aby se ubytovala v jeho paláci, a dala přednost „prosté komůrce“ (*humilem cellulam*)¹⁸ v ubytovně pro křesťanské návštěvníky města. Podobně jako dnešní křesťanští turisté navštívila i Paula hlavní místa spojená s Ježíšovým umučením (*Via dolorosa*): padla na kolena na Golgotě, kde byl Ježíš ukřižován, prohlédla si jeho údajný hrob a vystoupila na horu

ruhodné ženy s Jeronýmem a o příčinách jejich společného odchodu z Říma do Palestiny viz JIŘÍ ŠUBRT, *Sponsae Christi: Jeroným a ideál panenství*, in: JERONÝM, *Výbor z dopisů*, přel. JIŘÍ ŠUBRT, Praha 2006, s. 7–37. Zda se Paula a Jeroným znovu shledali už na Kypru nebo až v Antiochii, není jasné, v každém případě z Antiochie už cestovali společně. Srov. JOHN N. D. KELLY, *Jerome. His Life, Writings, and Controversies*, London 1975, s. 116–117.

¹² HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,8 (CSEL 55,313).

¹³ Místa spojovaná se starozákonním prorokem Eliášem byla mezi křesťanskými poutníky obzvláště oblíbená. Srov. JOAN E. TAYLOR, *Christians and the Holy Places*, s. 328, pozn. 85.

¹⁴ Tato informace pochází ze zprávy neznámého křesťanského poutníka, kolující pod titulem *Itinerarium Burdigalense*, v níž je zaznamenána cesta z Burdigaly (moderní Bordeaux) do Palestiny v roce 333. Srov. SUSAN WEINGARTEN, *The Saint's Saints. Hagiography and Geography in Jerome*, Leiden – Boston 2005, s. 221, pozn. 88.

¹⁵ Srov. *Sk* 21,5.

¹⁶ Srov. *Jon* 1,3–15.

¹⁷ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,9 (CSEL 55,314).

¹⁸ Tamtéž, 108, 9 (CSEL 55,315).

Sion, kde měla možnost na vlastní oči spatřit stopy Ježíšovy krve na sloupu, k němuž byl připoután během svého bičování.¹⁹ Na Paulině pobytu v Jeruzalémě je zajímavé, že se Jeroným ani slovem nezmiňuje, zda Paula navázala kontakt s jinými římskými křesťankami, pro které se toto město stalo místem trvalého pobytu, především Melanií Starší. Je to zřejmě dáno Jeronýmovými ne příliš dobrými vztahy s křesťanskou komunitou v Jeruzalémě. Přestože město Kristova utrpení udělalo na Paulu silný dojem, největším lákadlem pro ni v Palestině bylo Ježíšovo rodiště. Proto se po krátkém pobytu v hlavním městě Judey vypravila na jih do Betléma, aby si zde prohlédla Spasitelovu rodnou jeskyni (*specum Salvatoris*). Odtud se pak přes Hebron, Kapar-baruchu a Tekou vrátila zpět do Jeruzaléma.

Poslední větší výprava, kterou Paula ve Svaté zemi podnikla, směřovala na sever do Galileje, kde Ježíš strávil podstatnou část svého života. Nejprve zamířila do Betánie, kde obdivovala Lazarův hrob, a odtud se vydala přes prastaré biblické město Jericho ke břehům řeky Jordán, k místu Ježíšova křtu. Poté pokračovala dál do Galileje, aby si prohlédla celou řadu lokalit známých z biblické historie, mimo jiné město Kafarnaum a zřejmě i Nazaret,²⁰ kde Ježíš prožil svoje dětství. Paulina cesta po Galileji se nakonec symbolicky uzavřela na hoře Tábor, dějišti transfigurace, odkud se jí naskytl nádherný výhled na „širé pláně Galileje“.²¹ Po návratu do Jeruzaléma podnikli Paula s Jeronýmem ještě výpravu do Egypta, kde pobýli nějaký čas v Alexandrii a navštívili také poustevnické kolonie v Nitrii. Nepřekonatelná „touha po svatých místech“ (*desiderium sanctorum locorum*)²² však Paulu hnala zpět do Palestiny, do místa Ježíšova narození, kde se cítila nejlépe a nakonec se zde i usadila. Betlém se pak stal jejím útočištěm až do posledních dní jejího života a byla zde také, poblíž Ježíšovy rodné jeskyně, pohřbena.²³

¹⁹ Tamtéž; sloup se stopami Kristovy krve a otiskem jeho rukou je poprvé zmiňován v *Itinerarium Burdigalense*, odkazuje na něj ale i Egeria ve svém *Peregrinatio Aetherae*. Podle Řehoře z Nazianzu byl uchován v bazilice na hoře Sion. Srov. MARIBEL DIETZ, *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims*, s. 142, pozn. 138.

²⁰ Z Jeronýmovy formulace, že Paula Nazaret jen „rychle proběhla“ (*cito itinere percucurrit*), vyvozují někteří badatelé, že ve skutečnosti v tomto městě vůbec nebyla. Zdá se ale krajně nepravděpodobné, že by si místo, které je tak úzce spojené s Kristovým dětstvím a které Jeroným nazývá „Ježíšovou kojnou“ (*nutriculam Domini*), nechala ujít. Blíže viz SUSAN WEINGARTEN, *The Saint's Saints*, s. 246.

²¹ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,13 (*CSEL* 55,323).

²² Tamtéž, 108,14 (*CSEL* 55,325).

Peregrinatio jako exkurze po biblické toponymii

Jak již bylo řečeno, popis Paulina *peregrinatio* je podáván ve třetí osobě z perspektivy nezaujatého vypravěče, jenž nikde explicitně nepřiznává, že se inkriminované cesty sám zúčastnil a byl jejím hlavním iniciátorem. Tato skutečnost je někdy interpretována tak, že Jeroným považoval putování *ad loca sancta* spíše za ženskou záležitost, a proto fakt, že dělal Paule na její cestě průvodce, před čtenáři zamlčel.²⁴ Ve skutečnosti ale církevní otec nemá důvod všeobecně známý fakt, že cestu po svatých místech absolvoval spolu s Paulou, zastírat, a jeho mlčení je dáno spíš rolí objektivního extradiegetického vypravěče, kterou na sebe bere. V celém dopise, jehož je popis Pauliny cesty po Svaté zemi součástí, totiž důsledně vystupuje jako nestranný hagiografický vypravěč, jenž se vyvazuje z jím vyprávěného příběhu a dodává mu tím větší objektivnosti. A s touto narativní pozicí se přiznání k účasti na Paulině putování neslučuje. Hlavním důvodem, proč Jeroným vyprávění o Paulině cestě do Palestiny do svého dopisu zařazuje, je totiž demonstrovat na příkladu této svaté ženy svou tezi, že přímý kontakt s místy, na nichž se odehrály nejdůležitější biblické události, umocňuje prožitek ze čtení Písma svatého a prohlubuje poznání tohoto textu. Jak to komentátor a překladatel bible explicitně vyjadřuje na jiném místě, pro křesťana je cesta do Svaté země neméně důležitá jako pro pohana návštěva Athén nebo Říma. Neboť tak jako fyzický pobyt v centrech řecké a římské kultury umožňuje lépe porozumět textům klasických autorů, tak „spatřit na vlastní oči Judeu a seznámit se s dávnými místy a jejich jmény“ umožňuje křesťanovi lépe pochopit Písmo svaté.²⁵

²³ Paulin hrob se nacházel pod Bazilikou Narození Páně, kterou nechal zbudovat císař Konstantin v roce 327, v jedné z malých jeskyň přiléhajících k Jeskyni Narození. Nad hrobem je dnes umístěna deska, do níž je vytesaný Jeronýmův epitaf připojený k dopisu 108. Blíže k topografii Paulina hrobu viz ANDREW CAIN, *Jerome's Epitaphium Paulae*, s. 128.

²⁴ Něco takového naznačuje ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 6–7.

²⁵ Srov. HIERONYMUS, *Praefatio in librum Paralipomenon juxta LXX* (*Patrologia Latina*, 29,401A): *Quomodo Graecorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint, et tertium Virgiliti librum, qui a Troade per Leucaten, et Acrocerania ad Siciliam, et inde ad ostia Tiberis navigarint: ita sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Judaeam oculis contemplatus est, et antiquarum urbium memorias, locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit.*

Není proto divu, že Jeroným prezentuje Paulino putování po svatých místech především jako exkurzi po biblické topografii. Vypočítává jednotlivé zastávky na Paulině cestě a připomíná přitom události z biblické historie a jména postav ze Starého i Nového zákona, které jsou s daným místem spojeny. Když se například zmiňuje o městech Ajalón a Gibeón, neopomene připomenout, že právě zde „Jozue bojoval proti pěti králům a poručil slunci a měsíci“.²⁶ Podobně, když Paula míjí město Sychem²⁷ (řecká Neapolis) v Samaří, komentuje to vypravěč slovy, že právě poblíž tohoto místa, na úbočí hory Gerizim, „byl pán osvěžen vírou ženy ze Samařska“.²⁸ Většina míst, která Paula navštívila, přitom reprezentuje právě starozákonní tradici, jen menší část je spojena s Novým zákonem.²⁹ Pro Jeronýma tedy představuje Palestina především duchovní svatou zemi, kde jsou stále patrné stopy biblické minulosti a dávných zázraků a která má jen málo společného s reálnou římskou provincií své doby. Je to především biblická krajina, krajina textu,³⁰ jak ji znají čtenáři Starého a Nového zákona, kde je možné na vlastní oči spatřit místa, o nichž se zde píše, a lépe tak pochopit křesťanskou historii. V tom se Jeronýmova zpráva o putování po Svaté zemi liší od záznamů jiných křesťanských poutníků, kteří informují i o současné situaci v Palestině, o nově postavených křesťanských stavbách a mnišských komunitách, jež zde byly založeny. Na rozdíl od nich v Jeronýmově líčení Paulina *peregrinatio* popis navštívených lokalit prakticky chybí, místo toho se vypravěč zaměřuje především na jejich jména.

V biblické toponymii se Jeroným přímo vyžívá, jako by věřil, že právě jméno je nositelem historie a klíčem k dešifrování významu místa. Nevynechá žádnou příležitost, aby nedal najevo svou filologickou eru-

²⁶ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,8 (CSEL 55,314): ... *ubi Jesus, filius Nave, contra quinque reges dimicans soli imperavit et lunae...*; srov. Joz 10,12–27.

²⁷ Jeroným výslovně uvádí, že čtení Sichar, které se objevuje i v českém ekumenickém překladu, je mylné a že správný název města je Sychem. Srov. HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,13 (CSEL 55,322).

²⁸ Tamtéž: ... *super quo dominus residens sitiensque et esuriens Samaritanae fide satiatu est...* (srov. J 4,5–42).

²⁹ ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 8, pozn. 33, spočítala, že míst spojených se starozákonní tradicí je celkem 55, zatímco novozákonních pouze 27.

³⁰ Blíže k Jeronýmově chápání putování po Svaté zemi jako doplňku četby bible srov. BROURIA BITTON-ASHKELONY, *Encountering the Sacred. The Debate on Christian Pilgrimage in Late Antiquity*, Berkeley – Los Angeles 2005, s. 70; ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 9.

dici a znalost hebrejštiny, často uvádí hebrejský, řecký i latinský název dané lokality a jeho největší vášní je výklad etymologie hebrejských jmen (Jeroným je znám i jako autor etymologického slovníku *Liber interpretationis hebraicorum nominum*). Při návštěvě hory Sion se tak čtenáři dostane poučení, že slovo Sion znamená buď citadelu (*arx*) nebo strážní věž (*specula*),³¹ když Paula zavítá do Bethelu, vysvětlí vypravěč, že význam tohoto jména je „dům Boží“ (*domus Dei*),³² a při cestě do Gazy je čtenář upozorněn na dvojí možnou interpretaci názvu tohoto sídliště buď jako „moc“ (*potentia*), nebo jako „bohatství“ Boží (*divitias Dei*),³³ o Kaisareii se zase dozví, že se původně jmenovala *Turris Stratonis* a své nové jméno dostala až za císaře Augusta.³⁴ Paulina pouť po Svaté zemi je tedy více než čím jiným poutí po etymologii hebrejských jmen nahlíženou očima biblického komentátora, jenž považuje návštěvu lokalit, o nichž se píše v Písmu svatém, za nedílnou součást biblické exegeze.

Kromě jmen lokalit a odkazu na příslušné biblické události, které se k nim vztahují, uvádí Jeroným výjimečně i další zajímavosti týkající se navštíveného místa. Například v případě přístavu Joppa, jenž je spojován se starozákonním prorokem Jonášem, je připojena zmínka o bájně princezně Andromedě, jež měla být podle pohanských mýtů právě zde upoutána ke skále a zachráněna Perseem.³⁵ Jak upozornila S. Weingarten, má vypravěč zvláštní tendenci poukazovat na neutěšený stav některých měst, zejména jsou-li v rozvalinách. Město Antipatris například nazývá „polorozpadlým městečkem“ (*semirutum oppidulum*),³⁶ o Beth-horonu, založeném králem Šalomounem, zase tvrdí, že bylo „zničeno několika pustošivými válkami“ (*varia postea bellorum tempestate deletas*),³⁷ a Gibeón je podle jeho slov město vyvrácené do základů (*urbs usque ad solum diruta*).³⁸ Americká badatelka srovnává tyto Jeronýmovy údaje s archeologickými prameny a dochází k závěru, že charakteris-

³¹ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,9 (CSEL 55,315).

³² Tamtéž, 108,13 (CSEL 55,322).

³³ Tamtéž, 108,11 (CSEL 55,318).

³⁴ Jeroným podává etymologický výklad celkem patnácti jmen, která se v *peregrinatio Paulae* objevují. Další příklady viz ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 13.

³⁵ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,8 (CSEL 55,314).

³⁶ Tamtéž, 108,8 (CSEL 55,313).

³⁷ Tamtéž, 108,8 (CSEL 55,314).

³⁸ Tamtéž.

tika většiny míst jako polorozpadlých sídel je minimálně poněkud zveličená.³⁹ V případě přístavu Dor v Samaří, o němž Jeroným mluví jako o „rozvalinách kdysi mocného města“ (*ruinae Dor, urbs quondam potentissima*),⁴⁰ například archeologické výzkumy ukazují, že v jeho době nebyl zdaleka v takovém úpadku, jak by se z popisu mohlo zdát. Totéž platí o městě Antipatris, jež Jeroným označuje za „městečko napůl v troskách“ (*semirutum oppidulum*), což rovněž neodpovídá zjištěním získaným archeologickým průzkumem.⁴¹ Jak se tedy zdá, Jeronýmův popis některých měst jako rozpadajících se ruin je více dílem rétorické nadsázky než obrazem reálného stavu věcí. Podle S. Weingarten je to dáno autorovou rétorickou strategií, programově stavící do protikladu upadající pohanství a židovství a vzkvétající křesťanství, s cílem „duchovně a textově“ si přivlastnit Svatou zemi jako ryze křesťanské teritorium.⁴²

Peregrinatio jako emocionální zážitek

V Jeronýmově podání je tedy Paulina cesta po svatých místech především toponomastickou poutí po krajině textu, při níž si cestovatel spojuje exotická hebrejská jména s konkrétními lokalitami v Judeji. Přestože se autor při popisu Paulina putování zajímá jen málo o pocity samotné poutnice, v některých případech, především při návštěvě klíčových míst spojených s Ježíšovým znovuzkříšením a jeho narozením, toto pravidlo nečekaně porušuje a zaznamenává Pauliny emocionální reakce. Když například hrdinka dopisu vstupuje do Kristovy domnělé hrobky, nechává se unést svými city a upadá téměř do stavu jakési zbožné extáze:

*Ingressa sepulchrum resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio sepulchri amoverat angelus, et ipsum corporis locum, in quo dominus iacuerat, quasi sitiens desideratas aquas fide, ore lambabat. Quid ibi lacrimarum, quantum gemitum doloris effuderit, testis est cuncta Hierosolyma, testis ipse dominus, quem rogabat.*⁴³

³⁹ STOV. SUSAN WEINGARTEN, *The Saint's Saints*, s. 237–241.

⁴⁰ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,8 (CSEL 55,313).

⁴¹ STOV. SUSAN WEINGARTEN, *The Saint's Saints*, s. 238.

⁴² Tamtéž, s. 237.

⁴³ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,9 (CSEL 55,315).

Když vešla do hrobky vzkříšení, líbala kámen u vchodu, který anděl odstranil, a samotné místo, na němž leželo Pánovo tělo, olizovala ústy jako žíznící hltaající vodu, po níž dlouho toužil. Celý Jeruzalém, i sám Pán, k němuž se modlila, jsou svědky toho, kolik smutku, kolik nářků a kolik slz na tomto místě prolila. (překlad Jiří Šubrt)

Do podobného stavu citového vytržení se Paula dostává i při vstupu do Ježíšovy rodné jeskyně v Betlémě, kdy „prolévá zároveň slzy smutku i radosti“,⁴⁴ a v méně intenzivní podobě i na jiných místech, například v Gibeji, kde vzpomíná na své poklesky v souvislosti s hříchy konkubíny, jež byla rozsekána na dvanáct dílů a rozeslána do všech koutů Izraele.⁴⁵ Vypravěč tím do odtažitého, toponomasticky zaměřeného vyprávění vnáší aspekt bezprostřední ženské emocionality a ukazuje, s jakým zbožným zanícením prožívá jeho hrdinka svou přítomnost na nejsvětějších místech křesťanské víry. Paula v těchto okamžicích vypadává ze své role vzdělané čtenářky bible, jež si přišla prohlédnout místa známá z četby, a projevuje se jako hluboce věřící poutnice, která nedokáže ovládnout své city: pláče, prožívá bolest a dokonce neváhá líbat kámen, na němž kdysi spočívalo Kristovo tělo. Podle některých interpretů Jeroným v těchto pasážích odkládá svůj odstup exegetického vypravěče a nahlíží *peregrinatio ad loca sancta* jakoby očima své hrdinky.⁴⁶ Ve skutečnosti ale autor prezentuje Pauliny emocionální reakce spíše z pozice vypravěče – svědka, jenž měl možnost být osobně přítomen těmto citovým projevům a referuje o nich čtenáři. To ostatně dokládá i emfatické dovolávání se svědectví Jeruzaléma a samotného Krista, kteří mají garantovat pravdivost jeho zprávy (*testis est cuncta Hierosolyma, testis ipse dominus*).⁴⁷ Z pohledu vypravěče jde tedy o specificky ženskou reakci, s níž se jako biblický exegeta nemůže zcela ztotožnit, která však zlidštuje jeho hrdinku v očích čtenáře a ukazuje ji jako hluboce cítící křesťanku, nechávající se na exponovaných křesťanských lokalitách unést svými emocemi. Poukazuje tak na emocionální aspekt křesťanské víry, který je především záležitostí žen.⁴⁸

⁴⁴ Tamtéž, 108,10 (CSEL 55,316); srov. J 6,33.

⁴⁵ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,8 (CSEL 55,314); Sd 19–20.

⁴⁶ Srov. ORA LIMOR, *Reading Sacred Space*, s. 5. Podle této autorky je prakticky nemožné odlišit perspektivu vypravěče od perspektivy jeho hrdinky, Jeroným jako by podával tuto cestu jejíma očima, a naopak Paula vnímá svatá místa jeho pohledem.

⁴⁷ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,9 (CSEL 55,315).

⁴⁸ Podobné reakce při návštěvě Jeruzaléma popisuje i Egeria v *Peregrinatio Aethiopiae*, blíže viz MARIBEL DIETZ, *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims*, s. 128.

Paulina reakce na pobyt v místech, kde se narodil a zemřel Ježíš Kristus, však nemá jen emocionální, ale i vizuální dimenzi. Zbožná poutnice totiž vykazuje zvláštní schopnost vidět události, které se odehrály v dávné minulosti, jako by aktuálně probíhaly před jejíma očima. Tento „vizionářský“ zážitek se nejvíce projevuje v místě, které je Paule obzvláště blízké, v jeskyni narození Páně. Vypravěč s odvoláním na její osobní svědectví líčí tuto neobvyklou zkušenost takto:

Atque inde specum Salvatoris ingrediens, postquam vidit sacrum virginis diversorium et stabulum, „in quo agnovit bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui,“ ... me audiente iurabat cerne-re se fidei oculis infantem pannis involutum vagientem in praesepe, deum magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem virginem, nutricium sedulum, pastores noctem venientes, ut viderent verbum, quod factum erat, et iam tunc evangelistae Iohannis principium dedicarent: „in principio erat verbum et verbum caro factum est,“ parvulos interfectos, Herodem saevientem, Ioseph et Mariam fugientes in Aegyptum.⁴⁹

Poté zamířila do jeskyně Spasitele, a když spatřila hostinec, jenž posvětila panna, a stáj, v níž „vůl poznal svého hospodáře, osel jesle svého Pána,“ ... vyprávěla mi, že viděla očima víry nemluvně zabalené do plen, jak pláče v jesličkách, a tři krále modlí se k Bohu, hvězdu zářící na nebi, panenskou matku, horlivého pěstouna i pastýře jdoucí nocí, aby spatřili slovo, jež se stalo skutkem, neboť už tehdy hlásali úvodní slova z Janova evangelia: „na počátku bylo Slovo a Slovo se stalo tělem.“ Dále viděla vraždění nevíňátek, běsnícího Heroda a Marii s Josefem, jak prchají do Egypta.

(překlad Jiří Šubrt)

Paule se tedy na inkriminovaném místě odvíjejí před očima události spojené s Ježíšovým narozením jako jakýsi živý betlém. Jako by časová propast mezi přítomností a biblickou minulostí zmizela a poutnice se stala přímým svědkem toho, o čem dosud jen četla v Písmu. Náznak něčeho podobného se objevuje už při návštěvě Golgoty, kdy podle Jeronýmových slov Paula „padá na kolena před křížem, jako by tam viděla Pána viset“,⁵⁰ z vypravěčovy formulace ale není jasné, zda jde o skutečný vizuální zážitek nebo jen o pouhou rétorickou nadsázku. V případě

⁴⁹ HIERONYMUS, *Epistulae*, 108,10 (CSEL 55,316).

⁵⁰ Tamtéž, 108,9 (CSEL 55,315): ... *prostrataque ante crucem, quasi pendentem dominum cernebat, adorabat.*

Betléma má ale vypravěč tuto zvláštní mystickou zkušenost⁵¹ potvrzenou přímo od hrdinky samotné (*me audiente iurabat*) a užívá pro tuto její mimořádnou schopnost explicitního termínu *oculi fidei* („oči víry“). *Oculi fidei* představují zvláštní dar vybavit si na dané lokalitě události, které se zde kdysi odehrály, jako jakýsi sled živých obrazů. Tato schopnost oživit biblickou historii jen potvrzuje autorovu tezi, že ten, kdo spatří Judeu na vlastní oči, získá autentičtější vhled do Písma svatého. Je zajímavé, že tato zkušenost je vyhrazena pouze Paule, Jeroným sám se o ní dozvídá pouze zprostředkovaně z jejích slov, jako by šlo o něco, co je racionálně uvažujícímu biblickému komentátorovi nepřístupné a co je vlastní jediné ženské religiozitě.⁵² A tak zatímco její mužský průvodce hledá přístup k biblickým událostem v etymologii hebrejských jmen, ženská poutnice je prožívá takřka „v přímém přenosu“.

Paulino *peregrinatio ad loca sancta* je tedy v Jeronýmově podání především poutí po krajině textu, kde jména starých židovských měst stále připomínají události, které se zde v biblických časech odehrály. Jako by toto území mělo svoji paměť, jež je aktivována kontaktem se zbožným poutníkem konfrontujícím místa, která dosud znal jen z četby, s reálnými lokalitami, nesoucími původní hebrejská jména. Právě spojení konkrétních míst s biblickými dějinami prostřednictvím jejich jmen propůjčuje Palestině zvláštní spirituální náboj a činí ji atraktivní pro křesťanské návštěvníky proudící do této země právě proto, aby spatřili na vlastní oči dějiště událostí, o nichž četli v Písmu. Cesta do země zaslíbené (*terra repromissionis*)⁵³ je tedy především „studijní“ cestou, prohloubením studia Nového a Starého zákona, umožňující lépe pochopit biblickou topografii a zasadit si poznatky získané četbou do konkré-

⁵¹ Někteří badatelé užívají v souvislosti s touto zkušeností, kdy minulost ožívá poutníkovi před očima, termínu „mysticismus historické události“. Srov. GEORGIA FRANK, *The Memory of the Eyes. Pilgrims to Living Saints in Christian Late Antiquity*, Berkeley – Los Angeles – London 2000, s. 106.

⁵² Tato tzv. „svatá imaginace“ (srov. FRANCINE CARDMAN, *The Rhetoric of Holy Places in the Fourth Century*, in: *Studia Patristica* 17, 1982, s. 18–25, zde s. 23) se projevuje i u dalších návštěvníků Svaté země. Podobnou schopnost připisuje Paulinus z Noly už Konstantinově matce Heleně v souvislosti s objevením Ježíšova kříže při její návštěvě Jeruzaléma, když používá formulace *oculis haurire gestiens fidem* (HIERONYMUS, *Epistulae*, 31,5 [CSEL 29,306]). Blíže k této mystické vizuální zkušenosti křesťanských poutníků viz GEORGIA FRANK, *The Memory of the Eyes*, s. 104–114.

⁵³ HIERONYMUS, *Epistulae*, 129,4 (CSEL 56,169).

ních prostorových souvislostí.⁵⁴ Přes toto převažující pojetí *peregrinatio* ale Jeroným zároveň na příkladu Pauly ukazuje, že u mimořádně zbožných jedinců (především žen), nadaných schopností *oculi fidei*, může návštěva Palestiny vyvolat zvláštní mystický zážitek, jako by biblická historie ožila přímo před jejich očima. V Jeronýmově popisu Paulina *peregrinatio ad loca sancta* se tedy prolínají dvě koncepce pouti, jednak jako intelektuálního dobrodružství obohacujícího studium bible, jednak jako emocionální zkušenosti, která zintenzivňuje prožitek víry.

Jeronymův ambivalentní vztah k *peregrinatio ad loca sancta*

Badatelé často poukazují na Jeronýmův nejednoznačný vztah k fenoménu křesťanské pouti do Svaté země.⁵⁵ Zatímco v některých listech se tento církevní otec vyjadřuje o cestě do Palestiny s neskrývaným nadšením, kromě dopisu 108 především v listě 46 adresovaném Marcelle, kde otvírá otázku posvátného statusu pozemského Jeruzaléma a označuje návštěvu tohoto města takřka za svatou povinnost pravého věřícího,⁵⁶ v jiných dopisech naopak dává najevo určitou rezervovanost. V jednom z dopisů Paulinovi z Noly, jenž zvažoval cestu do Palestiny, například tohoto církevního otce od jeho záměru odrazuje s tím, že přítomnost

⁵⁴ Tento typ tzv. „učené pouti“ („scholarly pilgrimage“) převažoval v předkonstantinovských časech a byl takřka výhradně záležitostí mužů zabývajících se exegezí bible, jako byl Melitón ze Sard nebo Órigenés (srov. JOAN E. TAYLOR, *Christians and the Holy Places*, s. 296).

⁵⁵ JOSHUA PRAWER, *Christian Attitudes towards Jerusalem in the Early Middle Ages*, in: *The History of Jerusalem: The Early Muslim Period 638–1099*, (eds.) JOSHUA PRAWER – HAGGAI BEN-SHAMMAI, Jerusalem 1996, s. 311–348, zde s. 320, charakterizuje Jeronýmův postoj v této věci jako „mentální akrobacii“.

⁵⁶ Srov. HIERONYMUS, *Epistulae*, 46 (CSEL 54,329–344); tento dopis je psán jménem Pauly a Eustochium, které se snaží přesvědčit Marcellu k návštěvě Jeruzaléma. Badatelé se dnes vesměs kloní k tomu, že autorem tohoto dopisu je sám Jeroným, najdou se ale i tací, kteří ho považují skutečně za dílo obou žen a rozdílným autorstvím vysvětlují rozpory v Jeronýmových názorech na pouť do Svaté země, srov. PETER DRONKE, *Women Writers of the Middle Ages: A Critical Study of Texts from Perpetua († 203) to Marguerite Porete († 1310)*, Cambridge 1984, s. 17. Ať už je to jakkoli, samotný fakt, že Jeroným formuloval dopis jménem obou žen, může naznačovat, že nadšení pro *peregrinatio ad loca sancta* považuje za něco, co je vlastní spíš něžnému pohlaví.

Boha nelze omezit na určité konkrétní místo a že Paulinova víra rozhodně nijak neutrpí, když se cesty do Svaté země vzdá.⁵⁷ Otevřeně tak popírá představu o inherentní svatosti nějakého místa a užitečnosti cesty do Palestiny pro věřícího křesťana. Reflektuje tím názor mnohých církevních otců, kteří se k samotné koncepci *loca sancta* stavěli odmítavě jako k něčemu, co nebezpečně zavání pohanským uctíváním svatých míst. Podle těchto křesťanských autorit by se měl pravý křesťan upínat spíše k nebeskému Jeruzalému než cestovat po tom pozemském.⁵⁸ Tato nekonzistentnost Jeronýmových názorů na problém pouti do Svaté země je však do značné míry pouze zdánlivá a je dána spíše okolnostmi, za jakých daný dopis vznikl, a adresátem, jemuž byl určen. V případě inkriminovaného dopisu Paulinovi z Noly to byly především polemické důvody a snaha vyřídit si účty s Jeruzalémskými církevními představiteli, co vedlo Jeronýma k tomu, aby svého přítele od návštěvy Jeruzaléma odradil.⁵⁹ Není ale vyloučené, že svou roli tu mohlo hrát i pohlaví adresáta a že „zbožnou turistiku“⁶⁰ považoval Jeroným za něco, co odpovídá spíše ženskému pojetí víry a co se pro racionálně uvažujícího intelektuála mužského pohlaví příliš nehodí.

⁵⁷ Srov. HIERONYMUS, *Epistulae*, 58,4 (CSEL 54,532–533).

⁵⁸ Představa, že by nějaké místo mohlo být samo o sobě svaté, byla křesťanství cizí a byla považována za pohanskou nebo židovskou pověru. Některé církevní autority, Eusebios z Kaisareie nebo Řehoř z Nyssy, proto odmítaly, že by cesta do Palestiny mohla věřícímu přinést nějaký spirituální užitek. Jak ale ukázal R. A. Markus, koncepce křesťanských *loca sancta* nebyla založena na představě inherentní svatosti místa, nýbrž spíše na jeho sekundární sanktifikaci v důsledku spojení s nějakou mimořádnou událostí, jež byla dokladem Božího působení v tomto světě. Tato koncepce dostala definitivní podobu teprve ve 4. století a podle Markuse úzce souvisela s uctíváním křesťanských mučedníků, jejichž ostatky také posvěcovaly místo, na němž se nacházely. Blíže viz ROBERT A. MARKUS, *How on Earth Could Places Become Holy? Origins of the Christian Idea of Holy Places*, in: *Journal of Early Christian Studies* 2, 1994, s. 257–271. K postupné krystalizaci konceptu svaté země viz též ROBERT L. WILKEN, *The Land Called Holy: Palestine in Christian History and Thought*, New Haven 1992.

⁵⁹ Srov. BROURIA BITTON-ASHKELONY, *Encountering the Sacred*, s. 81–135; podle této autorky nebylo cílem tohoto Jeronýmova dopisu zavrhnout *peregrinatio ad loca sancta* jako takové, ale odradit Paulina od návštěvy mnišských komunit v tomto městě.

⁶⁰ Termín ROBERTA A. MARKUSE, *How on Earth Could Places Become Holy?*, s. 261.

Stejně tak nelze Paulino *peregrinatio ad loca sancta* vytrhávat z celkového enkomiastického či hagiografického kontextu dopisu 108. Popis putování po Svaté zemi, jež je do tohoto listu inkorporován a tvoří jeho podstatnou část, slouží především jako prostředek, který pomáhá spoluvytvářet aureolu svatosti kolem hlavní hrdinky.⁶¹ Návštěva svatých míst v Palestině představuje z tohoto pohledu jednoznačně pozitivní zkušenost, jež vrhá odlesk svatosti i na samotnou hrdinku a odlišuje ji od běžných věřících. Autor se ji proto snaží ukázat jako exemplární křesťanskou poutnici,⁶² jejíž snaha seznámit se s dějištěm biblických událostí a emocionální odezva, která se u ní při kontaktu s těmito místy dostává, se měly stát vzorem pro ostatní pravověrné křesťany, nebo spíš křesťanky.⁶³ Paula tak v rámci křesťanské víry reprezentuje nový trend, který vyžadoval, aby ten, kdo chce osvědčit mimořádnou zbožnost, navštívil místa, jichž „se dotkly Pánovy nohy a kde jsou stále viditelné stopy jeho ukřižování a umučení, jako by se to odehrálo nedávno“.⁶⁴ Tato skutečnost je ještě umocněna tím, že Paulina touha po svatých místech (*desiderium locorum sanctorum*) není jen dočasnou záležitostí a že se tato výjimečná žena rozhodne spojit svůj život se Svatou zemí navždy a usadit se v Betlémě. Stává se tak jakousi permanentní poutnicí, nebo spíš zbožnou vyhnankyní, jež se dobrovolně vzdala života v bohatství a přepychu Říma a dala přednost prosté kolébce křesťanské víry a rodišti spasitele. Jeroným tak ve svém dopise záměrně vytváří spojitost mezi Paulou a svatým prostorem Kristova narození, jehož součástí se Paula stává i po své smrti, když je uložena do hrobky poblíž jeskyně narození Páně. Nenápadně tak odhaluje čtenářům místo Paulina posledního odpočinku a připravuje její kult jako asketické svěťice, jak je patrné z jejího epitafru uzavírajícího celý dopis:

⁶¹ K Jeronýmově využití pouti do Svaté země jako prostředku k eulogii Pauly viz WENDY PULLAN, *Intermingled until the End of Time: Ambiguity as a Central Condition of Early Christian Pilgrimage*, in: *Pilgrimage in Graeco-Roman & Early Christian Antiquity*, (eds.) JAŠ ELSNER – IAN RUTHERFORD, Oxford 2005, s. 387–409, zde s. 405.

⁶² ANDREW CAIN, *Jerome's Epitaphium Paulae*, s. 120, užívá v této souvislosti termín „the quintessential pilgrim“.

⁶³ Jeroným je označován za jednoho z prvních církevních otců, který otevřeně označuje pouť do Palestiny za zbožnou povinnost pravého křesťana. Srov. BROURIA BITTON-ASHKELONY, *Encountering the Sacred*, s. 76.

⁶⁴ HIERONYMUS, *Epistulae*, 47,2 (CSEL 54,346): *Adorasse, ubi steterunt pedes domini, pars fidei est et quasi recentia nativitatis et crucis ac passionis vidisse vestigia.*

*Despicis angustum praecisa rupe sepulchrum?
hospitium Paulae est caelestia regna tenentis.
fratrem, cognatos, Romam patriamque relinquens,
divitias, subolem Bethlemitico conditur antro.
hic praesepe tuum, Christe, atque hic mystica reges
munera portantes hominique deoque dedere.⁶⁵*

Vidíš tu těsnou do skály vytesanou hrobku?
Toť útulek Pauly, dlící v království nebeském,
jež opustila bratra, příbuzné, majetek i rodný Řím,
aby spočinula v této betlémské jeskyni.
Neb zde je tvůj žlab, Kriste, a králové
nesoucí mystické dary člověku a bohu. (překlad Jiří Šubrt)

Summary

PEREGRINATIO PAULAE AD LOCA SANCTA IN ST. JEROME'S LETTER 108

In the fourth century A.D., crowds of Christian pilgrims began to stream into Palestine in order to visit the sites where biblical events had taken place. Among them was also a rich Roman widow, Paula, whose travels around the Holy Land are described in Jerome's *Letter 108*, written after the death of this noblewoman in 404 A.D. The aim of this letter is primarily encomiastic and hagiographic, and the account of the pilgrimage to holy places incorporated in it aids to create a picture of Paula as a devout woman shrouded in an aura of sanctity. This article is focussed both on the concept of pilgrimage to the Holy Land and the meaning of this phenomenon in the life of a devout Christian woman, as expressed by Jerome in his letter. First of all, for Jerome, Palestine represents a textual land where the traces of the biblical past are still visible, and first-hand experience with it therefore enhances one's understanding of the Scripture. At the same time, it is a region where biblical history unfolds before the eyes of the pilgrims, so long as they are gifted with the ability of *oculi fidei*. Thus, according to Jerome, journeying to the Holy Land has great importance for the Christian believer and benefits him extraordinarily both on the intellectual and the spiritual level. *Peregrinatio ad loca sancta*, for Jerome, is essential to those who consider

⁶⁵ Tamtéž, 108,33 (CSEL 55,350–351).

themselves to be serious about their faith, especially in the case of women. In this light, Paula appears as an exemplary pilgrim illustrating Jerome's concept, and demonstrating what it is like to experience the holy places first-hand. Jerome was the first Latin Christian thinker who presented the concept of the Holy Land as a spiritual centre of the Christian world and made an attempt to establish a new religious practice: pilgrimage to the Holy Land.

Keywords: pilgrimage; Holy Land; Jerome; St. Paula of Rome

JIŘÍ ŠUBRT, Katedra klasické filologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Na Hradě 5, 771 80 Olomouc,
jiri.subrt@upol.cz.